

Між Києвом і Віднем: історії людей, ідей і об'єктів в обігу та русі

Зголошення до участі у міжнародній конференції, Відень, 4-7 грудня 2019 р.

Відносини між Австрією і Україною ніколи не були рівномірними, як не були вони односторонніми чи навіть двосторонніми. Ці дві країни пов'язані історично через різні, змінні, і навіть конкуруючі державні утворення, суб'єкти і бачення. Попри те, що між Україною і Австрією немає спільного кордону, сьогодні ці дві держави мають багату і складну спільну історію. Упродовж довгого ХІХ століття частини сучасної України перебували у складі Габсбурзької імперії. Великі частини міської канви сучасного Львова, Чернівців і Ужгорода і менших сусідніх містечок сформувалися у ширших імперських контекстах Австрії, а згодом Австро-Угорщини. Уявні і емоційні зв'язки було поновлено у пізньорадянській і постсоціалістичній періоди. Втім, у цих відносинах більше, ніж ностальгія за Габсбурзькою Галичиною: перебування у складі Австрійської монархії залишило багато спадків. У різних значеннях це було ключовим моментом для творення обігу і зв'язків протягом усього ХХ століття і до сьогодні у регіоні, частини якого згодом ставали складовими декількох держав у центрально-східній Європі у тому числі Хорватії, Чехії, Угорщини, Польщі, Словаччини і Словенії. Саме такі обіги і багатосторонні зв'язки прагне дослідити і озвучити ця конференція.

Ще якихось десять років тому Україну назвали «лабораторією транснаціональної історії»,^[1] розширюючи наше розуміння того, що можна включити в історію держави. Водночас, транснаціональна призма спонукає не просто вийти за національні кордони, а й переглянути підходи до відносин між іншими суб'єктами. Попри те, що більшість уваги конференції буде на (пост)габсбурзькому просторі від ХVІІІ століття до сьогодні, ми запрошуємо включати трансімперську оптику для висвітлення динаміки між Габсбурзькою імперією, імперією Романових, Османською і Німецькою імперіями. Наголошуючи на людях, ідеях і об'єктах та використовуючи транснаціональну і трансімперську призму, конференція розгляне, як саме локальне, європейське і світове сприймається і переживається з точки зору простору, який загально окреслено «між Віднем і Києвом». Отже, у рамках «Року культури Австрія-Україна 2019» ми пропонуємо поглянути на Україну і Австрію як на процес та ширший простір, який включає і виходить за рамки цих двох теперішніх країн.

Ця міждисциплінарна конференція, яка проходитиме у рамках «Року культури Австрія-Україна», використовує призму обігу і руху, щоб проаналізувати сучасні і минулі впливи цих двох культур і суспільств один на одного. Водночас, Австрія і Україна не існують у вакуумі – і справді, не існували у своїй теперішній формі більшу частину своєї спільної історії. Відтак, конференція прагне вийти за рамки простого підходу безпосередніх двосторонніх відносин між двома державами. Натомість, їх історія буде інтегрована у ширший контекст історії Європи і світу. З думкою про обіг і рух ми пропонуємо зосередитися на трьох темах: **люди, ідеї і об'єкти**.

Переміщення людей давно є вирішальним чинником, який визначав розвиток регіону між сучасною Україною і Австрією, сягаючи ще кінця ХVІІІ століття, коли перша група габсбурзьких бюрокартів прибула до міста, яке дедалі частіше стали називати Лембергом. Це було частиною періоду, коли цілий континент, здавалося, був на ходу: справді, цілий світ перебував у русі і географічно, і концептуально. У ХІХ і аж до початку ХХ століття Відень став пунктом призначення для висхідної мобільності, інтегруючи величезні частини території. Це явище торкнулось різних поколінь, оскільки цілі родини переїжджали з містечок в регіонах до центрів провінції та до столиці імперії. Місто було центром влади, як політичної, так і економічної, приваблюючи тих, хто мав владу, і тих, хто її прагнув. Воно було пунктом

призначення для студентів, членів парламенту, бізнесменів і аристократів; для тих, хто вже мав засоби, і для тих, кому саме переїзд давав засоби для кращих можливостей – або навіть для виживання.

Наприклад, як центр науки, Відень приваблював молодь з провінції Галиції на навчання. Це було місце творення знання, щоб підтримувати існування імперії і розвивати її, при цьому сприяючи зростанню індивідуальних кар'єр. Але також місто стало і кузницею нової думки: випускники університетів у Відні та у всій Європі карбували нові ідеології і рухи, творили інтелектуальні і політичні кола, та везли ці ідеї і погляди додому. Багато з тих, чиє життя формувалося у цьому контексті, розвивали його надалі та згодом навіть ставали одними з засновників та ідейників нових держав, від Італії до Радянської держави, від Німеччини до Албанії. Ті, хто формував українську і польську ідею ХХ століття, задіяли свій формаційний досвід, який здобули у цій столиці імперії.

Але такий рух до Відня не був одностороннім: як столиця, місто сприяло обігові, ставало проміжним пунктом для багатьох шляхів і виборів для багатьох людей, які перетинали простори імперії та рухалися далі у світ. Відень став транзитним пунктом, зупинкою на шляху людей у пошуках кращого життя. Вони приїжджали не лише з земель Габсбурзької імперії, а й з дальших територій: чи то з південних провінцій імперії Романових, чи з південного прикордоння між Османськими і Габсбурзькими монархіями.

Якщо у часи Габсбургів переміщення обмежувалося можливостями і бажаннями окремої особи, у пост-імперському просторі рух набув іншої якості, і був тепер більше контрольований державою. Уряди обмежили, а у багатьох випадках, суттєво блокували переміщення, втім ніколи його цілком не зупиняли. Нові національні держави ввели паспорти, які стали контролювати приналежність до певного місця і регулювати мобільність. До 1930-х років нові ідеї радикалізувалися, відбираючи окремі групи і виселяючи їх насильно. Під час Другої світової війни рух злився зі зникненням – взяти хоча б, до прикладу, етапування 1944 р. з Будапешту, коли єврейське населення було вивезено до табору Аушвіц-Біркенау. В окупованому Львові Шталаг 328 став місцем останньої зупинки для полонених червоноармійців, французьких військових, а також італійських солдат після капітуляції Італії.

Повоєнний світопорядок приніс зміни кордонів, а стіни, як буквальні, так і уявні, слугували для відгородження сторін одна від одної. Навіть якщо кордони і залишали простір для перетину, вони все ж існували, і визначали можливості контактів.

Очікування щодо світу без стін стали, мабуть, найбільш відчутними, коли навесні 1989 р. було розрізано колючий дріт кордонного розмежування між Угорщиною і Австрією. Ідеї і політика Європи стали масштабнішими і більш інклюзивними. Втім, як бачимо, у ХХІ столітті зовнішні кордони ЄС визначають моделі і динаміку континентального і навіть міжконтинентального руху, а також свободу вибору своєї долі для кожного індивіда.

Сьогодні, у загальнішому значенні, у взаєминах між країною ЄС і країною відразу за кордоном ЄС, ми перебуваємо чи не у найбільш вигідному становищі для осмислення мобільності як одного з найсерйозніших викликів сьогоденного суспільства. Україна зіткнулася з масштабними внутрішніми переселеннями унаслідок війни на Донбасі і російської анексії Криму, але державі також доводиться мати справу з проблемами еміграції, спільними для великої частини східної Європи. Що стається, коли мільйони людей виїжджають, більше-менш на постійно, у пошуках можливостей за кордоном? Тим часом, в австрійському політичному дискурсі домінує тривога з приводу обсягу свободи і ціни безпеки.

Обіг ідей відрізняється від мобільності людей, адже ідеї часто вважаються чимось безтілесним і без місця. Та звісно, вони втілені у конкретних контекстах, формуються, висловлюються і поділяються конкретними особами, незалежно від того, відомі їх імена, чи ні. Період і простір, які є у фокусі цієї конференції, виявилися особливо плідними і креативними. Багатомовна і багатонаціональна канва Австро-Угорщини змішала у собі ідеї і досвіди, але згодом тут здомінували ідеї розмежування та примусу до не перемішування людей. Тут ми можемо знайти приклади, які допоможуть нам

розповісти глобальну історію ідей, просякнутих оптимізмом і очікуванням прогресу. Але ця історія також має темну сторону наслідків та ціни ідей.

Для періоду, на якому зупиняється конференція, одним із істотних викликів стало те, як реагувати і поводитися з відмінностями і розмаїттям, як культурними, так і суспільними, в реаліях ідей про держави, суспільства і окремих осіб. Якщо поглянути на ці підходи до розмаїття крізь призму віку питань, як пропонує Голлі Кейс, можна стверджувати, що масштабні питання XIX століття переживалися особливо інтенсивно суспільствами і людьми імперій Габсбургів, Романових та Османів, а їх відгомін сягає і сьогодення.^[2] У певному сенсі, цей регіон функціонував як конденсатор і лабораторія. Ідеї набирали чіткіших обрисів в діапазонах між співіснуванням максимально можливої кількості людей і виключних радикальних ідеологій; найбільшою цінністю людини та переважанням колективного; візіями емансипації і тоталітаризму; багатопартійної і однопартійної держави; прогресу і відчаю; відкритості і небезпеки; еволюції і революції; бажання змін і прагнення залишити все, як є.

Ідеї ніколи не прив'язані до таких полюсів у чистому вигляді. А тому, щоб побачити їх динаміку, ми повинні принести їх у ті місця, де вони виникають, і до людей, які їх формують і поширюють. Є чимало прикладів, але три окремі випадки, зібрані разом, можуть допомогти переглянути нашу просторову і часову оптику для цього регіону.

Народившись у Самборі, у найбільш східній провінції Австро-Угорщини, Лесь Курбас поїхав вчитися до столиці – до Відня. Він був амбітним експериментатором у театрі і мистецтві, який втілював свої ідеї на сцені у революційному Києві і Харкові, тодішній столиці Радянської України, і зрештою був розстріляний у лісах Карелії. У своїх мистецьких пошуках він прагнув культурної і суспільної емансипації, а його погляди на силу культури випробовували зв'язок між мистецтвом і державою. Його життя і робота визначають наше розуміння відносин між центром і периферією, і ставлять під питання роль культурного розмаїття у радикальних трансформаціях.^[3]

Тоді як історія Курбаса ілюструє культурне розмаїття, історія Герша Лаутерпахта переносить нас у інший вимір і показує зворотний бік розмаїття, коли нездатність з ним жити призводить до знищення людського життя. Лаутерпахт також був сином Галичини, який поїхав до Відня вивчати юриспруденцію. Але якщо Курбаса повернувся назад, Лаутерпахт продовжив свій шлях далі на захід, збудувавши неймовірну юридичну кар'єру в Англії та зробивши значний внесок до Європейської конвенції прав людини у 1950-х роках. Його наполегливе просування важливості правового визначення злочину проти людяності відрізнялося від проб правового окреслення злочинів геноцид, яке просував Рафал Лемкін, правник, пов'язаний із Львівським університетом у 1920-х роках. Їх спільний досвід зростання в імперському середовищі, професійного становлення у пост-імперських державах, і втрати родин в Голокості сформули дуже різні поняття і відповіді на питання, кого слід захищати, особу чи групу. Питання про те, як знайти рівновагу між правами окремої особи і груп осіб, залишається актуальним.^[4]

Остання історія виносить на перший план просторовий вимір ідей та наголошує на важливості соціального. Відновлення після Першої світової війни і революції висунуло питання подолання соціальних відмінностей і побудови більш справедливого суспільства на передній план у всій Європі, чи то у соціал-демократичному Відні, чи у соціалістичному Харкові. Вивчення цих двох міст разом корисно не лише для порівняння, а й для розуміння того, як поширювалися ідеї, як вони закріплювалися та втілювалися у конкретних місцях. Їх індивідуальні прояви могли кардинально відрізнитися, але в центрі були однакові занепокоєння – щодо несправедливості і бажання експериментувати з новими суспільними системами і устроями.

Поєднання цих трьох історій виносить на обговорення декілька питань щодо того, як пояснювати обіг ідей. Де творяться ідеї і як вони запускаються в рух? Як практичний досвід трансформується у теоретичні поняття, і як концепції можуть формувати практику? Чи ідеї мають потенціал самі по собі, а якщо ні, то звідки вони беруть свій вплив? Хто несе відповідальність за наслідки ідей, і як розподіляється їх ціна? Як можна охопити контексти, в яких формулюються і поширюються ідеї, але також, як вони залишаються непоміченими або забуваються, а потім знову відроджуються?

Безтілесність ідей контрастує з **матеріальністю об'єктів, товарів і ресурсів**. Можливо, ідеям легше переміщатися, але обіг товарів має матеріальну присутність і його вплив на суспільства та довкілля є безпосереднім. Наголос на товарах, матеріальних об'єктах і ресурсах може допомогти переглянути відносини та ієрархії між місцями і людьми.

Розподіл природних ресурсів є зумовленою даністю, але їх використання і розподіл різні: Хто їх контролює, хто з них користується? Наприклад, ранній видобуток нафти біля Дрогобича кардинально змінив життя цього міста, перекроїв економічні відносини у провінції, формував імперію та зробив свій внесок у геополітичну історію енергетичного співвідношення сил.^[5] Самі родовища давно вичерпані, але тема ключова тема енергоресурсів продовжує формувати українсько-австрійські відносини і сьогодні.

Ще одна тема, яка актуальна і далі, це незаконна торгівля людьми. Попри те, що громадська думка вважає це явище нещодавнім надбанням, історично біле рабство було поширеним явищем по всій Австро-Угорській імперії і поза її межами, з трансімперськими і глобальними мережами переміщення людей як товару. Міста, де боротьба з торгівлею людьми була однією з основних проблем місцевої влади, це Чернівці і Трієсте.^[6] Тема білого рабства знаходиться у центрі сюжету повісті Івана Франка 1900 р. «Перехресні стежки».

Рух капіталу зближує віддалені місця, через банківські рахунки, інвестиційні портфелі, міжурядові угоди, статутні документи офшорних компаній чи придбаноме майно. Але як виміряти переваги і наслідки? Безособовий клік на банківський рахунок в онлайн-режимі може призвести до суттєвих наслідків для віддалених місць і людей. Австрійські інвестиції відіграли важливу роль в українській економіці. Водночас, на вулицях і в залах суду Відня можемо бачити дисбаланс і проблеми української економіки і політичних перетворень.

Люди, ідеї і об'єкти, звісно, нерозривно пов'язані. Такі переплетіння можна проілюструвати історією, яка бере початок від рішення графа Юзефа Максиміліана Оссолінського створити установу у Лембергу. Префект імператорської бібліотеки у Відні з родинним корінням у доавстрійській епосі, він брав ідеї просвітництва і ніс у місто, де ніколи не ступала його нога. Його колекції творів мистецтва і книг були перевезені, щоб створити і розвинути першу публічну бібліотеку у Галичині. Відображаючи змінний характер ідеї народу і публіки, інституція Оссолінеум відіграла кардинально важливу роль для розвитку ідеї польської державності і стала опорою польської культури у багатонаціональному міжвоєнному місті. Війна і зміна кордонів розщепила будівлю, фонди і людей. Бомба пошкодила саму будівлю, розграбовані нацистами малюнки Дюрера так ніколи і не було знайдено, і нарешті, вся колекція розпорошилася, частина з якої залишилася у радянському Львові, а частина була перевезена до польського Вроцлава. На даний момент докладається зусиль, щоб зібрати усю колекцію в оцифрованій формі, але це лише децима у справі відновлення численних зв'язків і смислів, які представляє ця збірка за два минулі століття переплетених взаємовідносин між різними державами, в тому Австрію, Польщу і Україну.

Спираючись на таку пунктирну та загальну концепцію, ми запрошуємо дослідників подавати свої зголошення з проектами, які вивчають питання, пов'язані з поняттями обігу і руху в регіоні, який загально окреслюємо для цієї конференції поняттям «між Києвом і Віднем», зупинившись на такому перелікові тематичних напрямків, які включають, але не обмежуються наступним:

- **Люди:**
 - професіоналізація і криміналізація мобільності: трудова, послуги, законодавча база, технології;
 - об'єднання, групи, кола, середовища у переміщенні ідей, об'єктів і людей;
 - (не)видимість переміщень і подорожей: ієрархії та репрезентації, особиста агентність та зустрічі;

- творчість, незгода, спротив та стосунки з державою, вияви прихильності, приналежності, походження, нейтралітету;
- розмаїття і співіснування: концептуалізація, заперечення, пам'ятання;
- **Ідеї:**
 - знання, наука, дослідження і транснаціональний і міжнародний потік ідей;
 - інтелектуальні і культурні експерименти: тексти, артефакти, твори мистецтва, митці, продукція;
 - соціальні та культурні контексти науки, продукування знання, поширення та привласнення технологій, ієрархії доступності та знання;
 - ідеї і агентність для змін і перетворень: реформи, революції і перехідні етапи;
 - вдосконалення місця, вдосконалення світу: ідеї, їх контексти і наслідки;
- **Об'єкти:**
 - знаходження, розподіл, управління і користування товарами, ресурсами і капіталом;
 - живучи на основі і живучи разом з довкіллям: практики визнання і використання
 - довкілля і технологічні досягнення і невдачі;
 - успадкування спадщини: повернення, визнання, претензії, обізнаність, співпраця;
- **Простір:**
 - визначення і долання кордонів, поділів і рубежів (імперських, державних, повоєнних, Холодна війна, кордон ЄС);
 - поняття просторів для переміщень і взаємодії: центральна Європа, центрально-східна Європа, східна Європа, прикордоння, "сусіди," "криваві землі," зони, проміжні простори;
- **Час:**
 - пост-моменти (постімперський, повоєнний, після 1989/91 р.р.): розриви і тягlostі;
 - нехтування, стирання, спадки і присутність після розломів і зникнення;
 - вплив війни і радикального насильства на людей, ідеї і об'єкти;

Для оголошення

подавайте свої заявки, які мають включати назву, резюме доповіді (до 250 слів) та резюме (CV) на austriaukraineconf2019@iwm.at до 5 серпня 2019 р.

Заохочуємо подання від докторантів (аспірантів) на завершальному етапі дисертаційних проєктів, молодих науковців та досвідчених дослідників.

Важливі дати

Термін подачі заявок: 5 серпня 2019 р.

Повідомлення про прийом: до 1 вересня 2019 р.

Тексти доповідей приймаються до: 15 листопада 2019 р.

Практична інформація

Робоча мова конференції – англійська. Тексти доповідей (3000-4000 слів) очікуються до 15 листопада 2019 р. Організатори конференцій покривають транспортні витрати і проживання; частково буде забезпечено харчування.

Про конференцію

Конференція відбувається в рамках "Року культури Австрія-Україна", який триватиме протягом 2019 р. за ініціативи міністерств закордонних справ Австрії і України. (Дізнайтеся більше austriaukraine2019.com.) Конференція проводиться спільно Українським інститутом (UI; Київ), Інститутом наук про людину /Institut für die Wissenschaften vom Menschen (IWM; Відень), Центром

міської історії (ЦМІ; Львів), у партнерстві з Центром польських та європейських студій ім. Єжи Гедройця НаУКМА і Центральньо-Європейським університетом.

Наглядова рада

Олена Бетлій (НУ «Кієво-Могилянська академія»)
Гаральд Біндер (Центр міської історії)
Алісон Франк Джонсон (Гарвардський університет)
Тімоті Снайдер (Єльський університет/IWM)
Балаш Тренчений (Центральньо-Європейський університет)
Володимир Шейко (Український інститут)
Посол Олександр Щерба (Посольство України у Австрії, Відень)

Оргкомітет

Олександр Виноградов (Український інститут)
Софія Дяк (Центр міської історії)
Катерін Янгер (IWM)

Логістика

Лідія Акришора (IWM)
Мар'яна Мазурак (Центр міської історії)

[1] Philipp Ther and Georgiy Kasianov, eds., *A Laboratory of Transnational History: Ukraine and Recent Ukrainian Historiography* (Budapest: CEU Press, 2009)

[2] Holly Case, *The Age of Questions Or, A First Attempt at an Aggregate History of the Eastern, Social, Woman, American, Jewish, Polish, Bullion, Tuberculosis, and Many Other Questions over the Nineteenth Century, and Beyond* (Princeton University Press, 2018).

[3] Mayhill C. Fowler, *Beau Monde on Empire's Edge State and Stage in Soviet Ukraine* (Toronto University Press, 2017)

[4] Philippe Sands, *East-West Street: On the Origins of "Genocide" and "Crimes against Humanity"* (Alfred A. Knopf, 2016).

[5] Alison Frank, *Oil Empire: Visions of Prosperity in Austrian Galicia* (Harvard University Press, 2005)

[6] Keely Stauter-Halsted, *The Devil's Chain: Prostitution and Social Control in Partitioned Poland* (Cornell University Press, 2015); Nancy Wingfield, *The World of Prostitution in Late Imperial Austria* (Oxford University Press, 2017).